

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

ЗАВИДНЯК ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 343.98:343.359(477)(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ПРОТИ
ІНКАСАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ, ЦІННОСТЕЙ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України.

Науковий керівник: Бахін Володимир Петрович,
доктор юридичних наук, професор
Національний університет державної
податкової служби України,
професор кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики.

Офіційні опоненти: Клименко Ніна Іванівна,
доктор юридичних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри криміналістики;

Баулін Олег В'ячеславович,
кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету.

Захист відбудеться «17» лютого 2010 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.730.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук в Національній академії прокуратури України за адресою: 04050, м. Київ, вул. Мельникова, 81 б.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії прокуратури України за адресою: 04050, м. Київ, вул. Мельникова, 81 б.

Автореферат розісланий «14» січня 2010 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук**

Н.В. Лісова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Становлення України як суверенної, незалежної, демократичної держави передбачає необхідність проведення політичних, соціально-економічних та правових реформ, реформування та вдосконалення діяльності органів МВС як одного з основних правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю.

На сьогодні питання боротьби зі злочинністю набули особливої актуальності у зв'язку з кількісними та якісними змінами у структурі злочинності, що характеризується появою нових видів злочинів, удосконаленням способів їх скоєння і приховування, зростанням професіоналізму злочинців, їх високою технічною оснащеністю, формуванням організованої злочинності та особливим зухвальством при вчиненні крадіжок, грабежів та розбійних нападів.

Особливої уваги зі сторони правоохоронних органів потребують злочини, вчинені проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, які, на жаль, є непоодинокими і вимагають особливих, професійних знань і навичок для їх розкриття та розслідування.

На жаль, доводиться констатувати, що все частіше і частіше в засобах масової інформації (преса, телебачення) оприлюднюється інформація за фактами вчинення розбійних нападів при інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів то в одному, то в іншому регіоні України. Тому своєчасне розкриття та розслідування цієї категорії злочинів має свої особливості і є досить актуальним.

Розслідування злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів може бути ефективним, якщо воно ґрунтується на узагальненнях слідчої практики і поєднано з використанням криміналістичних рекомендацій і наукових знань.

Вагомий внесок у розроблення теоретичних засад, формування розслідування особливостей окремих категорій злочинів зробили такі вчені-криміналісти, як: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, Л.М. Давиденко, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, Н.І. Клименко, В.П. Колмаков, В.С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, Г.А. Матусовський, О.Р. Михайленко, М.В. Салтевський, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалова, П.В. Цимбал, М.Є. Шумило та інші.

Разом з тим до сьогодні проблемні питання, пов'язані з розслідуванням злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, недостатньо висвітлені в науковій літературі. Не існує комплексного монографічного дослідження, де б були узагальнені дані та розроблені конкретні криміналістичні рекомендації для їх реалізації в слідчій діяльності.

Усе це дає підстави стверджувати, що необхідність подальшого вдосконалення розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, є незаперечним фактом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 року № 1767, тематики пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження у практичну діяльність ОВС на період 2004–2009 років, затверджених наказом МВС України від 5 липня 2004 року № 755.

Тема дисертації відповідає тематиці наукових досліджень кафедри кримінального права, процесу та криміналістики «Процесуальні та криміналістичні аспекти виявлення, розкриття та розслідування корисливих злочинів» (номер державної реєстрації – 01030002435), що є складовою наукових планів Науково-дослідного центру Національного університету державної податкової служби України.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розгляд теоретичних положень та узагальнення існуючої практики розслідування злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів; розробка криміналістичних рекомендацій, які б сприяли розслідуванню та підвищували його ефективність, а також пропозицій у контексті теми, що досліджується.

Відповідно до мети дослідження визначені такі основні завдання:

- проаналізувати історико-правовий розвиток злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, починаючи з періоду існування Київської Русі і до сьогодні;

- показати систему організації інкасації та забезпечення охорони грошових коштів, цінностей та цінних паперів;

- визначити сучасний стан та рівень злочинності щодо зазначеної категорії злочинів, згідно з статистичними даними МВС України та існуючою слідчою практикою їх розслідування;

- шляхом узагальнення існуючої слідчої практики виявити та показати основні недоліки в розслідуванні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів;

- на основі виявлених недоліків та прогалин при розслідуванні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів розробити криміналістичні рекомендації щодо їх усунення і попередження;

- на основі аналізу нормативно-правових актів і слідчо-оперативної практики визначити форми і зміст взаємодії служби інкасації з оперативними працівниками, слідчими при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів;

– визначити і виділити слідчі ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів;

– виявити найбільш типові помилки, що допускаються при інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, і розробити пропозиції та методичні рекомендації щодо їх попередження та усунення.

Об'єктом наукового дослідження є кримінально-процесуальні відносини, що виникають у зв'язку з розслідуванням злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Предметом дослідження є особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Методи дослідження. Теоретичним фундаментом та методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних юридичних методів дослідження, які використовуються не ізольовано, а в поєднанні з іншими.

За допомогою історико-правового і логічного методів досліджено виникнення, розвиток та правове оформлення діяльності служби, що здійснює інкасацію грошових коштів, цінностей та цінних паперів; історичні передумови появи злочинів, вчинених проти інкасації, способів вчинення та особливості їх виявлення, розкриття та розслідування (підрозділи 1.1, 1.3).

Системний метод використовувався під час встановлення головних чинників, що визначають шляхи вдосконалення розкриття і розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів (підрозділи 2.1, 2.3). За допомогою організаційно-структурного, функціонального і системного методів досліджено діючу систему організації інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів і забезпечення їх захисту (підрозділ 1.2).

Логіко-семантичний метод сприяв розкриттю сутності та вдосконаленню поняття «інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовим методом досліджено типові слідчі ситуації при розслідуванні злочинів проти інкасації (підрозділ 3.1).

Застосовуючи системно-структурний метод, розкрито природу, сутність злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, і показано особливості їх розкриття та розслідування (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2, 3.3). Статистичний метод використано для дослідження масштабів і тенденцій розвитку злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, і ефективної діяльності правоохоронних органів у їх подоланні.

Для вирішення окремих теоретичних і прикладних завдань використовувалися конкретно соціологічні методи: аналіз, анкетування, узагальнення, які дали можливість розкрити уявлення практичних працівників правоохоронних органів, суду, населення щодо характеру явища, яке досліджується, та забезпечити емпіричну базу дослідження.

Нормативну основу дослідження становлять положення Конституції України, закони України, кримінальне, кримінально-процесуальне законодавство України, відомчі та нормативно-правові акти, які регламентують діяльність правоохоронних органів з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Емпіричну базу дослідження складають узагальнені дані за результатами проведеного анкетування 105 слідчих ОВС, 87 оперативних працівників та 79 співробітників державної служби охорони при МВС України, які здійснюють інкасацію грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Достовірність та обґрунтованість висновків проведеного дослідження, крім того, підтверджується аналізом узагальнення даних вивчених 63 кримінальних справ, порушених за фактами вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів протягом 2000–2008 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає як у самій постановці проблеми, так і у способі її вирішення. Дисертація є одним із перших в Україні комплексних, монографічних досліджень проблеми, пов'язаної з особливостями розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

За результатами проведених досліджень сформульовано ряд нових теоретичних положень, обґрунтовано висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення розкриття та розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають внесок автора у розроблення зазначеної проблематики, є такі положення і висновки:

уперше:

– досліджено і встановлено, що інститут інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів на території України було започатковано ще за часів Київської Русі, коли функції інкасаторів виконували спеціально озброєні дружинники, які належали князю і боярам;

– проаналізовано систему організації та забезпечення охорони інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів у сучасний період на етапах взяття під інкасацію, транспортування та передачі коштів у операційні каси банків;

– виявлені та узагальнені недоліки, що сприяли вчиненню злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, серед яких: допуск сторонніх осіб до інкасаторського автомобіля; витік інформації про наявність коштів, час та маршрут їх транспортування; витік інформації про методи і способи інкасації; послаблення пильності; вживання їжі; засинання; отримання від сторонніх осіб будь-яких предметів, пакунків; залишення без охорони грошових коштів при виникненні небезпеки для інкасаторів; вчинення дій, не пов'язаних з функціями інкасаторів;

– сформульовано авторське визначення «криміналістичного способу вчинення злочину проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів», під яким розуміється «детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними можливостями особи система взаємозв'язків та система взаємопов'язаних дій (підготовка, вчинення, приховування злочину), із застосуванням спеціальних прийомів, використанням знарядь, способів, сприятливих обставин, безпосередньо спрямованих на досягнення злочинного результату»;

– дано авторське визначення поняття «пошукової діяльності при розкритті та розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів», під якою розуміється «система цілеспрямованих процесуальних і не процесуальних заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети – розкриття та розслідування злочинів, виявлення вилучення, закріплення доказів та доказової інформації»;

– розкрито особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів на початковому етапі, до яких відносять: огляд місця події, огляд наявних відеозаписів, допити потерпілих, свідків, дача окремих доручень органам дізнання тощо;

удосконалено:

– типові слідчі ситуації, які характерні для початкового етапу розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, коли особа причетна до злочину: а) затримана на місці вчинення злочину чи зразу після його вчинення; б) затримана при купівлі товару за крадені гроші, серійні номери яких були відомі; в) відома, але переховується, і місце її знаходження невідоме; г) невідома, але про неї є неповні дані (ознаки зовнішності, одягу, ім'я, кличка, можливі місця її перебування); д) особа невідома і про неї немає ніяких даних;

– класифікацію слідчих версій при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, коли злочин може бути вчинений: а) відомими конкретними особами; б) особами, раніше судимими за аналогічні чи інші злочини; в) особами, раніше не судимими, але які вчиняли аналогічними способами грабежі і розбої; г) особами без певного місця проживання, не працюючими, що зловживають спиртними напоями та вживають наркотичні засоби; д) «гастролерами»; ж) особами «по наводці»;

– основні джерела інформації про особу, що скоїла злочин проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, до яких відносять: а) сліди, залишені на місці події, які відображають анатомічні ознаки; б) сліди, що відбивають функціональні характеристики і психологічні ознаки злочинця; в) предмети та речі, що належать злочинцю; г) зміни матеріальної обстановки місця події, що викликані злочинними діями, тощо;

– класифікацію інформації, що надходить від особи, яка допитується за такими критеріями: а) за способом вираження (змістовна, паралінгвістична); б) за характером виявлення (викладена вільно чи зі спонуканням); в) за характером відбиття дійсності (відповідає чи не відповідає дійсності);

набули подальшого розвитку:

- форма та зміст взаємодії служби інкасації з оперативними працівниками та слідчими при розкритті злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, яка полягає у нормативно-правовому закріпленні на відомчому та міжвідомчому рівнях;

- аргументація щодо необхідності розробки спеціальних криміналістичних рекомендацій з методики розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів;

- криміналістичне дослідження особи, яка скоїла злочин проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, де були б висвітлені тактика та методика вилучення і використання інформації про неї.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані та обґрунтовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки і вирішення проблем, пов'язаних з розкриттям та розслідуванням злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, відповідно до вимог чинного кримінального та кримінально-процесуального законодавства;

- у правотворчій діяльності – для вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, у тому числі комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності;

- у навчальному процесі під час розроблення навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес України» та спецкурсу «Методика розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національного університету державної податкової служби України від 27 січня 2009 року, акт впровадження Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України від 28 січня 2009 року);

- у практичній діяльності – у системі службової підготовки та практичній діяльності працівників Державної служби охорони при МВС України з метою підвищення ефективності роботи при інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів (акт впровадження Державної служби охорони при ГУ МВС України в Київській області від 18 червня 2009 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднені в доповідях та повідомленнях на: Міжнародній науково-практичній конференції «Дні науки» (м. Дніпропетровськ, 2006 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та здобувачів «Сучасні проблеми юридичної науки та практики» (м. Харків, 2007 р.); на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми

сьогодення та перспективи розвитку» (м. Ірпінь, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації і пропозиції обґрунтовані на підставі самостійно проведених досліджень.

Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших вчених, на які обов'язково зроблено посилання. Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці, у дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні положення і висновки проведеного дисертаційного дослідження викладені у шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, з яких три одноосібні, п'яти тезах науково-практичних конференцій, з яких три міжнародні.

Структура та обсяг дисертації обумовлені предметом дослідження, метою і завданням. Рукопис складається із вступу, трьох розділів, які містять 11 підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 226 аркушів, з яких 176 – основний текст рукопису, додатки на 28 аркушах. Список використаних джерел на 22 аркушах і містить 229 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації, ступінь її наукової розробленості та науково-теоретична основа; зв'язок роботи з державними програмами боротьби зі злочинністю, науковими програмами, планами проведення науково-дослідних робіт Національного університету державної податкової служби України; визначається об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; висвітлюється наукова новизна, емпірична база, методологічна основа і практичне значення отриманих результатів, а також форми їх апробації.

Розділ 1. «Характеристика злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Історичні передумови виникнення та розвитку злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів»* досліджується історія виникнення та поширення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів з часів існування Київської Русі до сьогодні.

Автором аналізуються нормативно-правові джерела, в яких згадуються злочини в формах грабежу та розбою.

Перша згадка про такі злочини зафіксована в договорах Київської Русі з Візантією, пізніше в «Руській правді», «Псковській Судній грамоті», «Судебниках 1497 і 1550 років».

Насильницьке заволодіння грошовими коштами та іншими цінностями як злочин було зафіксовано в Соборному Уложенні 1649 року та Військових артикулах Петра I і Указах 1781 року.

Детальна правова оцінка розбоям і грабежам дається в Уложенні 1845 року та Кримінальному Уложенні 1903 року.

Найбільш повно характеризуються злочини з метою заволодіння грошовими коштами, цінностями та цінними паперами з прийняттям Кримінальних кодексів 1922, 1961 років та прийняттям Кримінального кодексу України в наші часи.

Разом з тим у кримінальному законодавстві України не існує окремої статті, яка б передбачала відповідальність за вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Автором детально досліджується поява, розвиток та утворення служби інкасації з часів існування Київської Русі до сьогодні.

У підрозділі 1.2. «Система організації та забезпечення інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» аналізуються нормативно-правові джерела, які регулюють діяльність Служби інкасації в Україні. Розкривається існуюча система організації, охорони та механізм інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, на етапах взяття під інкасацію, транспортування, та передачі коштів в операційні каси банків. Деталізуються функціональні обов'язки осіб, які здійснюють інкасацію.

Окремо розглядаються права і обов'язки працівників Служби інкасації при транспортуванні грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

На основі аналізу і узагальнення існуючої практики інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів автором виділяються найбільш типові помилки, що допускаються працівниками Служби інкасації при вчиненні інкасаторських злочинів.

Автором обґрунтовується необхідність подальшого інформативно-правового забезпечення системи організації інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів. Про доцільність такого забезпечення висловилися 67,3 % опитаних слідчих ОВС за спеціально розробленою анкетною.

У підрозділі 1.3. «Способи вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» розкривається саме поняття способу як самостійного елементу криміналістичної характеристики цього виду злочину.

Уявлення про спосіб вчинення злочину складалося і розвивалося разом із розвитком самої науки криміналістики.

Теоретичним дослідженням способу вчинення умисного злочину приділяли увагу такі вчені, як Р.С. Белкін, В.П. Бахін, А.І. Вінберг, Б.М. Шавер,

Г.Ю. Манс, І.М. Якімов, М.І. Панов, В.І. Куклін, В.В. Чурпіта, Г.Г. Зуйков, С.М. Зав'ялов, В.П. Колмаков та інші криміналісти.

На основі аналізу поглядів учених, узагальненні практики автором розкриваються найбільш поширені, типові способи вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Всебічне вивчення способів вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів дають можливість розробити найбільш ефективні заходи щодо їх запобігання.

Висвітлюються прийоми приховування вчинених інкасаторських злочинів шляхом: утаювання інформації її джерел про злочин; приховування знарядь злочину, предметів посягання; знищення інформації (слідів); створення фальшивих слідів, предметів, документів; інсценування злочину тощо.

Дається авторське визначення поняття криміналістичного способу вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

За результатами проведених досліджень при вчиненні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів їм передували у 98,3 % випадків – попередня підготовка; у 95,1 % випадків – підбір учасників та розподіл ролей; у 98,2 % випадків – попереднє відшукування об'єкта злочинного посягання.

Розділ 2. «Виявлення, розкриття та розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Роль слідчого в організації оперативно-розшукових заходів при розкритті та розслідуванні інкасаторських злочинів» визначається місце і роль слідчого при проведенні оперативно-розшукових заходів.

Автором розмежовується пошукова і розшукова діяльність як форми процесуальної та непроцесуальної діяльності.

Про те, що ці поняття різні засвідчили 93,1 % респондентів із числа опитаних практичних працівників.

На основі узагальнення практики можна зробити висновок, що одним із основних завдань слідчого при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, є отримання криміналістичної інформації про особу злочинця.

Розглядається класифікація властивостей і ознак людини, що відображаються у вигляді матеріальних слідів.

Показана роль психологічного портрета, основною функцією якого є засіб пошуку і виявлення злочинця, особа якого не встановлена.

Розкриваються методи і засоби отримання інформації як процесуальним так і непроцесуальним шляхом та першочергові і подальші оперативно-розшукові заходи щодо розшуку підозрюваних осіб, які вчинили інкасаторські злочини.

Дається авторське визначення пошукової діяльності при вчиненні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

У підрозділі 2.2. «Криміналістична характеристика особи, яка вчинила злочин проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» розкриваються можливості для розкриття та розслідування інкасаторських злочинів при наявності повної криміналістичної характеристики злочинця.

Відомості про особу, яка вчинила злочин, є одним із основних структурних елементів криміналістичної характеристики.

Розглядаються питання, пов'язані з морально-психологічними якостями особи злочинця, визначається їх роль для розкриття та розслідування злочину.

Розкривається концепція структури особи, яка вчинила злочин, та її підструктурні елементи.

Перераховані основні джерела інформації про особу, яка вчинила злочин.

Досліджено криміналістично-значимий аспект особи злочинця, який включає сукупність таких елементів: а) дані соціально-демографічного характеру (стать, вік, освіта, родинний стан); б) дані соціально-психологічного характеру (темперамент, інтереси, потреби); в) відомості виробничо-побутового характеру (поведінка на роботі, в побуті, трудова, суспільна діяльність); г) відомості соціально-правового характеру (наявність адміністративних порушень, судимостей, ставлення до вчиненого); д) відомості про зв'язки та поведінку у мікросередовищі (родині, колективі, виробництві); е) відомості про стан здоров'я.

Окрема увага приділена дослідженню проблемних питань, пов'язаних із організацією і вчиненням інкасаторських злочинів групою осіб. За результатами проведених спеціальних досліджень, такі злочини групою осіб вчинялися у 97 % випадків.

У розділі 2.3. «Криміналістична характеристика злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, вчинених організованими злочинними групами» зазначено, що, незважаючи на розробку цієї проблематики, до сьогодні не існує цілісної наукової концепції криміналістичної характеристики злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, вчинених організованими злочинними групами.

За результатами спеціальних досліджень, основу такої характеристики складають відомості про: особливості членів ОЗГ і суб'єктів злочинного діяння – 11,2 %; систему і особливості відбиття структури злочину в різних середовищах – 8,8 %; об'єкти і мету злочинного посягання – 19,1 %; спосіб, механізм і обстановку вчинення злочину – 21,3 %.

Розглядаються структурні елементи та основні ознаки криміналістичної характеристики злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, вчинених організованими злочинними групами, до яких належать: а) саме відношення членів злочинної групи до вчиненого злочину; б) характер

інтересів, на основі яких формувалася злочинна група; в) характеристика учасників злочинної групи.

Аналізуються найбільш поширені групи організованих злочинних формувань.

За результатами проведеного дослідження, організовані злочинні групи поділяють на: ситуативні – 12,4 %; цільові – 34,3%; стійкі – 53,3 %.

Розділ 3. «Особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Характеристика типових слідчих ситуацій при розслідуванні інкасаторських злочинів» висвітлюються три етапи розслідування: первісний, наступний і заключний.

Розглядаються питання, пов'язані зі слідчою ситуацією, аналізуються погляди вчених-криміналістів на цю проблему. Розкриваються зміст та елементи слідчої ситуації.

Вивчення кримінальних справ, порушених за фактами вчинених злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, показало, що розслідування цих злочинів має свою специфіку, обумовлену значною мірою своєрідністю ситуацій, пов'язаних із груповими та індивідуальними особливостями злочинів.

Суттєвим фактором, що впливає на якісну характеристику слідчих ситуацій, які виникають при вчиненні інкасаторських злочинів, є інформаційна поінформованість слідчого про обставини справи.

Умови реальних ситуацій розрізняються залежно від часу, який минув із моменту вчинення злочину до надходження інформації про вчинення злочину в правоохоронні органи.

Всі повідомлення про злочини проти інкасації можна диференціювати на наступні групи: що надійшли відразу після вчинення злочину – 79,6 %; що надійшли через кілька годин – 11,2 %; через добу і більше – 9,2 %.

Характер слідчої ситуації залежить від своєчасності прийняття слідчим рішення про порушення кримінальної справи.

Розглядаються найбільш типові версії залежно від слідчої ситуації.

При перевірці слідчих версій рекомендується відповідна послідовність проведення слідчих дій, якими можуть бути: огляд місця події; допит потерпілих; допит очевидців; пред'явлення потерпілим, очевидцям фотоальбомів, відеозаписів осіб, які перебувають на обліку; складання суб'єктивного портрета нападника; проведення криміналістичних експертиз; направлення окремих доручень органам дізнання тощо.

У підрозділі 3.2. «Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» зазначається, що огляд місця події та добута інформація має важливе значення для розкриття та розслідування інкасаторських злочинів.

Проблемі огляду місця події досить значну увагу приділяли і приділяють як вчення процесуалістів, так і вчення криміналістів.

Огляд місця події є важливою, першочерговою слідчою дією при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів. Його основне завдання полягає в: а) встановленні обставин вчинення злочину; б) виявленні слідів, знарядь вчинення злочину; в) висуненні та перевірці під час огляду слідчих версій.

За результатами огляду місця події можна отримати інформацію про кількість осіб, які вчинили злочин.

Огляд місця події умовно можна поділити на три етапи: підготовчий, робочий і заключний, кожний з яких характеризується автором.

Характерною рисою огляду місця події при вчиненні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів є необхідність розширення меж огляду за рахунок включення прилягаючої місцевості, в тому числі передбачуваних шляхів відходу злочинців.

Важливе значення при проведенні огляду місця події має участь оперативних працівників та спеціалістів.

Добута інформація може оперативно і позитивно впливати на розкриття та розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

У підрозділі 3.3. «Особливості проведення допитів та призначення експертів при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів» висвітлені основні тактичні прийоми проведення допиту осіб після вчинення злочину.

Допит є найпоширенішим способом отримання інформації про вчинений злочин.

За результатами проведених досліджень, для того, щоб отримати повні показання при допиті – 43,6 % слідчих показали, що ними безпосередньо була використана раніше отримана інформація, пов'язана з оглядом місця події; 39,8 % слідчих пов'язували з інформацією, отриманою при допиті інших осіб; 13,2 % слідчих – з інформацією, отриманою за результатами експертних досліджень, і лише 3,4 % – з інформацією за результатами інших слідчих дій.

Допит можна класифікували за такими видами: за процесуальним становищем (допит свідка, підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, експерта); за послідовністю проведення та обсягом інформації (допит первинний, повторний, додатковий); за віковим критерієм особи, яка допитується (допит дорослого, неповнолітнього, малолітнього); за характером слідчої ситуації (допит у конфліктній чи безконфліктній ситуації); за місцем проведення допиту (у кабінеті слідчого, в іншому місці); за складом учасників допиту (без участі третіх осіб або за їх участю: захисника, фахівця, педагога, перекладача, прокурора, батьків та інших законних представників неповнолітнього).

Змістовну інформацію під час допиту можна отримати при правильно обраній тактиці допиту. Тактичні прийоми допиту свідків поділяють на групи: а) актуалізації відображеного свідком; б) сприяючі відтворенню (словесному) відомої свідкові події; в) спрямовані на викриття неправди і встановлення мотивів умовчання в показаннях свідка; г) спрямовані на встановлення помилок у показаннях і на їх усунення.

Важливою умовою успішного проведення допиту є встановлення психологічного контакту між слідчим і особою, що допитується.

За результатами проведеного дослідження, для встановлення такого контакту 10,8 % опитаних респондентів назвали – володіння інформацією про злочин; 33,3 % – володіння тактичними прийомами при допиті.

Важливе значення має послідовність допиту при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, особливо в тих випадках, коли злочин вчинений групою осіб.

Важливою умовою отримання доказової інформації є виявлення, закріплення та вилучення речових доказів та проведення по них спеціальних експертних досліджень.

Розглядаються основні типові питання, які можуть ставитися експертам для вирішення при розслідуванні цієї категорії злочинів.

Автором звертається увага на те, що злочини проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів є особливою категорією і вимагають підвищеної уваги з боку правоохоронних органів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає в розробленні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів. Основними науковими висновками є:

1. На основі проведеного дослідження, аналізу наукових джерел, здобувач дійшов висновку про те, що ще за часів Київської Русі в кінці IX століття на території України існували спеціально озброєні дружини, які належали боярам і князю, виконували функції інкасаторів при інкасації і транспортуванні грошових коштів.

2. За результатами аналізу вивчених наукових і нормативних матеріалів автор дійшов висновку, що одним з перших джерел, в яких йдеться про відповідальність за насильницьке заволодіння грошовими коштами при їх зберіганні і транспортуванні, є договір Київської Русі з Візантією, який був підписаний в 911 році, та «Руська правда».

Основним нормативно-правовим джерелом у дорадянський період, в якому була закріплена кримінальна відповідальність за насильницьке заволодіння грошовими коштами, було Кримінальне Уложення 1903 року.

3. На основі вивчення та узагальнення нормативно-правових актів, відомчих матеріалів, автор дійшов висновку, що спеціальні підрозділи виключно для інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів були створені лише у 1933 році, але у складі територіальних установ Державного банку.

З розпадом Радянського Союзу, лише у 1997 році при МВС України була створена Державна служба охорони для інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

4. На основі аналізу системи організації та забезпечення охорони інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, сьогодні на етапах взяття під інкасацію, транспортування та передачі коштів в операційні каси банків виявлені основні недоліки, що сприяли вчиненню злочинів цієї категорії, основними з яких є: допуск сторонніх осіб до інкасаторського автомобіля; витік інформації про наявність коштів, час та маршрут їх транспортування; витік інформації про методи і способи інкасації; послаблення пильності; вживання їжі; засинання; отримання від сторонніх осіб будь-яких предметів, пакунків; залишення без охорони грошових коштів при виникненні небезпеки для інкасаторів; вчинення дій, не пов'язаних з функціями інкасаторів, тощо.

5. При вчиненні злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів важливе значення має встановлення способу його вчинення та приховування, оскільки така інформація може сприяти не лише його розкриттю, але і об'єктивному та повному розслідуванню. Сформульовано авторське визначення «криміналістичного способу вчинення злочину проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів», під яким розуміється «детермінована умовами зовнішнього середовища і психологічними можливостями особи, система взаємозв'язків та система взаємопов'язаних дій (підготовка, вчинення, приховування злочину), із застосуванням спеціальних прийомів, використанням знарядь, способів, сприятливих обставин, безпосередньо спрямованих на досягнення злочинного результату».

6. На основі виявлення та узагальнення слідчої та оперативної діяльності співробітників ОВС дано авторське визначення поняття «пошукової діяльності при розкритті та розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів», під якою розуміється «система цілеспрямованих процесуальних і не процесуальних заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети – розкриття та розслідування злочинів, виявлення вилучення, закріплення доказів та доказової інформації».

7. Для постійної взаємодії підрозділів Державної служби охорони при МВС України з іншими правоохоронними органами, на думку автора, необхідно розробити і прийняти міжвідомчий нормативно-правовий документ, який би в подальшому сприяв як попередженню, так і розкриттю та розслідуванню злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

8. При інкасації, транспортуванні грошових коштів, цінностей та цінних паперів, особлива роль відводиться начальнику служби інкасації, який розробляє маршрути руху транспорту, визначати час, період для проведення інкасації, що є інформацією конфіденційного характеру, тому доцільною є пропозиція автора про розробку системи заходів, направлених на збереження витоку такої інформації.

9. Обґрунтовано пропозицію автора про необхідність розробки спеціальних криміналістичних рекомендацій, де б чітко були викладені основні положення методики розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

10. Важливу роль для розкриття та розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, відіграють докази і добута інформація при проведенні першочергових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Автором акцентована увага на інформації, яка може бути отримана за результатами перегляду відеозаписів у банківських установах, де вчинялися злочини.

11. Цінними джерелами інформації про особу, яка скоїла злочин проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, є: а) сліди, залишені на місці події, які відображають анатомічні ознаки; б) сліди, що відбивають функціональні характеристики і психологічні ознаки злочинця; в) предмети та речі, що належать злочинцю; г) зміни матеріальної обстановки місця події, що викликані злочинними діями, тощо. На думку автора, своєчасне їх виявлення, закріплення та вилучення можуть служити важливими доказами при розслідуванні цього виду злочинів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. **Завидняк В.І.** Першочергові слідчі дії при розслідуванні злочинів, пов'язаних з інкасацією грошових коштів / В.І. Завидняк // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – Ірпінь, 2006. – № 1–2(33). – С. 357–363.

2. **Завидняк В.І.** Організація інкасації грошових коштів державною службою охорони при МВС України / В.І. Завидняк // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – Ірпінь, 2006. – № 4–5(35). – С. 285–291.

3. **Завидняк В.І.** Особливості розслідування злочинів вчинених проти інкасації грошових коштів / В.І. Завидняк // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Ірпінь, 2007. – № 3(38). – С. 246–250.

4. **Завидняк В.І.** Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування злочинів, скоєних проти інкасації грошових коштів / В.І. Завидняк, Т.Я. Цимбал // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Ірпінь, 2008. – № 1(40). – С. 274–280.

5. **Завидняк В.І.** Особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, вчинених організованими злочинними групами / В.І. Завидняк, Т.Я. Цимбал // Підприємництво, господарство і право. – Київ, 2008. – № 9(153). – С. 171–174.

6. **Завидняк В.І.** Взаємодія слідчих і оперативних працівників при виявленні та розслідуванні податкових злочинів (тенденції, принципи, завдання) / В.І. Завидняк, С.В. Галян, П.В. Цимбал // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – Ірпінь, 2009. – № 1(44). – С. 208–213.

7. **Завидняк В.І.** Криміналістична характеристика злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції [Дні науки]. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 36–37.

8. **Завидняк В.І.** Деякі способи вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів: тези доповідей та наукових повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів «Сучасні проблеми юридичної науки та практики». – Харків, 2007. – С. 262–264.

9. **Завидняк В.І.** Основні завдання при проведенні огляду місця події по злочинах вчинених проти інкасації грошових коштів: збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання державотворення в Україні». – Київ, 2008. – С. 122–123.

10. **Завидняк В.І.** Організація інкасації грошових коштів касирами підприємств, установ і організацій: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення та перспективи розвитку». – Ірпінь, 2008. – С. 69–71.

11. **Завидняк В.І., Галян С.В., Цимбал П.В.** Причини податкової злочинності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави». – Одеса, 2009. – С. 342–343.

АНОТАЦІЯ

Завидняк В.І. Особливості розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія прокуратури України. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню проблем, пов'язаних із особливістю розслідування злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

На основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених характеризуються злочини, вчинені проти інкасації грошових коштів, цінностей та

цінних паперів, і розглядаються особливості їх розкриття та розслідування. Досліджується історія виникнення та поширення злочинів проти інкасації грошових коштів з часів існування Київської Русі до сьогодні. Аналізуються джерела, якими передбачена відповідальність за інкасаторські злочини. Розглядаються поява, розвиток, сучасний стан служби інкасації, що забезпечує охорону коштів, цінностей та цінних паперів. Розкриваються способи вчинення злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів і система організації охорони інкасаторських коштів. Визначається роль слідчого в організації оперативно-розшукових заходів при розкритті та розслідуванні цього виду злочинів. Дається криміналістична характеристика злочинів проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів, вчинених організованими злочинними групами. Розкриваються типові слідчі ситуації, особливості проведення огляду місця події, допиту осіб та призначення експертних досліджень при розслідуванні злочинів, вчинених проти інкасації грошових коштів, цінностей та цінних паперів.

Ключові слова: грошові кошти, цінності, цінні папери, розкриття злочинів, розслідування злочинів, криміналістична характеристика.

АННОТАЦІЯ

Завидняк В.И. Особенности расследования преступлений, совершенных против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия прокуратуры Украины. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена комплексному исследованию проблем, связанных с особенностью расследования преступлений, совершенных против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

На основании анализа научных трудов отечественных и зарубежных ученых характеризуются преступления, совершенные против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг. Рассматриваются особенности их раскрытия и расследования.

Исследуется история возникновения и распространения преступлений против инкассации денежных средств со времён Киевской Руси до настоящего периода.

Анализируются источники, которыми предусмотрена ответственность за инкасаторские преступления.

Рассматриваются вопросы, связанные с появлением, развитием и современным состоянием службы инкассации, которая обеспечивает охрану денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

Раскрываются способы совершения преступлений против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг, система организации охраны инкассаторских средств.

Анализируются нормативные документы, которые регулируют деятельность службы инкассации. Освещаются права и обязанности инкассаторов, роль начальника инкассаторской службы при транспортировке и инкассации денежных средств.

Раскрываются основные типичные ошибки, которые наиболее часто допускаются в практической деятельности инкассаторов.

Определяется роль следователя в организации оперативно-розыскных мероприятий при раскрытии и расследовании преступлений, совершенных против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

Дается криминалистическая характеристика лица, которое совершило преступление против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

Раскрываются криминалистические аспекты преступника, которые включают в себя совокупность соответствующих элементов.

Определяется криминалистическая характеристика преступлений против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг, совершенных организованными преступными группами.

Раскрываются типичные следственные ситуации преступлений, совершенных против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

На формирование следственной ситуации большое влияние оказывает способ совершения преступления и первичный источник информации.

Раскрываются особенности проведения осмотра места происшествия по преступлениям, совершенным против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг. Показывается роль специалиста при проведении этого следственного действия, особенно на первоначальном этапе расследования.

Определяющее место отводится тактическим приемам проведения допросов лиц, причастных к совершению преступления против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

Большое значение придается выявлению вещественных доказательств и назначению по ним судебно-экспертных исследований, которые могут служить в дальнейшем доказательствами совершения преступления против инкассации денежных средств, ценностей и ценных бумаг.

Ключевые слова: денежные средства, ценности, ценные бумаги, раскрытие преступлений, расследование преступлений, криминалистическая характеристика.

SUMMARY

Zavydnjak V.I. The peculiarity of investigation the crimes, against encashment of money mean values and value papers. – Manuscript.

The dissertation for the competition of a scientific degree of Candidate of Science (Law) on a specialty 12.00.09 – Criminal procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operative Investigation activity. – National Prosecution Academy of Ukraine. – Kyiv, 2010.

The dissertation is devoted to complex research the problems that attitude to peculiarity of investigation the crimes, against encashment of money mean, values and value papers.

The scientific works by native and foreign scientists about crimes, against encashment of money mean, values and value papers are analyze and considers the peculiarity of its inquiry and investigation. Researching the history of appearance and spreading the crimes, against encashment from Kyivs'ka Rus' to present days. The sources of responsibility for encashment crimes are analyze. Appearance, development, modern condition of encashment service, that guarantee the security of money mean, values and value papers are consider. The methods to commit the crimes, against encashment of money mean values and value papers and system of security encashment means are revealing. The roles of investigator in organization of operative investigation measures in time of inquiry and investigation are determine. The criminalities characteristic the crimes, against encashment of money mean, values and value papers to commit organize criminal groups are given. The typical investigate situation, peculiarity of inspection of incident, interrogation and appointment an expert researches in time of investigation the crimes, against encashment of money mean, values and value papers are revealing.

The key words: money means, values, value papers, inquiry, investigation, criminalities characteristic.

Підписано до друку 11.01.2010 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний № 1. Ум. друк. арк. 1.1. Тираж _____ прим. Замов. № _____.

Віддруковано у друкарні Національного університету
державної податкової служби України,
вул. К. Маркса, 31, м. Ірпінь Київської обл., 080201.